

ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ

ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਚੱਕਰਵਰਤੀ'

ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ

51654

ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਚਕਰਵਰਤੀ'

ਅਠ ਆਨੇ

1959 ਈ०

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੈਸਾਖ ੨੦੦੬-੧੦੦੦

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਕੱਤਕ ੨੦੦੬-੧੦੦੦

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਤੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰ
ਨੇ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰੈਸ' ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਛਾਪ ਕੇ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਡਾ.) ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਤੋਟਾ

Stokk
7/2/50

ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਨੂੰ

ਲਿਠਿਹਾਰ ਨੰਬਰ 51654

ਪਿਛਰ ਤੇ ਜਾਤਿ ਕੇ ਪਰ ਸਾਰਤ

ਉਹ ਉਹ ਮਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਜਿਸਦੀ ਸਿਖਰੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਨਰ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਕੇ ਰਸੀ ਨੂੰ
ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਮਾਂ ਹੈ ਜਿਸਦੀ
ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
95 ਪੈਰ 200 2

ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਡਾ.) ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ
ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਤੋਟਾ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ

ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰੀ ਕੇ ਜਿਸਦੀ ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਸਿੰਘ

ਪਹਿਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

‘ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ’ ਇਕ-ਅੰਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪੜ੍ਹੋਗੇ, ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਾਪੋਗੰਡੇ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਅਰ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਮਸ਼ੋਲ ਉਡਾਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਫ਼ਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਸੁਨ ੧੯੪੯ ਦੇ ‘ਨਯਾ ਹਿੰਦ’ ਨਾਮੀ ਪਤ੍ਰ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ—

“ਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਸੁਆਲ ਪਰ ਦੇਸ਼-ਦੁਹੀਓਂ ਕੇ ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਖੇਲਨਾ ਚਾਹਤੇ—ਹਮ ਭਾਨਾ ਕੇ ਸਵਾਲ ਕੇ ਜਨਤਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹੈਂ।”

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹਦਾ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਬਗ਼ਾਜ਼ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਅਮਨ, ਇਤਿਫ਼ਾਕ ਅਰ ਸਾਂਤੀ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹਾਂ।

ਅਜ ਸਦ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ ਅਰ ਦੇਸ਼ ਉਤੇ ਕੋਮੀ ਸੰਸਥਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਹੈ, ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇਕ ਅਦਨਾ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਫ਼ਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਅਗ ਪ੍ਰਸ਼੍ਰਲਤ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੇ ਆਸਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਫ਼ਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਸੰਘੀ ਤੇ ਮਹਾਂ-ਸਭਾਈ ਹਿੰਦੂ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬੇਮਤਲਬ ਪ੍ਰਾਪੋਗੰਡਾ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਬੀਦਗੀ ਦੀ ਖਾਈ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾ ਕਰ ਰਹੇ

ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਸਖਤ ਖੇਦ ਪੁਜਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ ਸੂਬਾ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰੇ। ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਬੰਗਾਲੀ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ !

ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੀ ਜੁਮਾ ਮਸਜਿਦ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਥੇ ਇਕ ਮੋਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਮੁਸਲਿਮ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤੀ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਜਦ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੋਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਏਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤਹੱਮਲ ਤੇ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ—‘ਗੁਜਰਾਤੀ ਹਮਾਰੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਬਚੇਂ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹਾ ਹੂੰ।’ ਪਰ ਇਕ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਆਪਣੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਤਕ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਫ਼ਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਅਣੂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੀ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਏਨੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸੁਖੈਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹਰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਸਕੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਜਾ-ਫ਼ਸੀਨ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਏਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਹਿਸਾਸਿਆ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਕੇਵਲ ਵਿਦਿਆ ਸਮਝਕੇ ਹਰ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਏ। ਉਹ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਰਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਦੇਸੀ ਪੁਰਜੇ-ਕਲਰਕ-ਘੜ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾਣਾ ਚਾਹਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਅਵਸਥਾ ਉਹ ਨਹੀਂ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਤਰੇਈ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਆਦਰ ਦੀ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ, ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਓਪਰੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਹਰ ਸੂਬਾਈ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਅੰਮਾਂ ਹੈ। ਵੱਡੇ

(੬)

ਵਡੇਰੇ ਆਪਣੀ ਆਪੁ ਜੰਮੀ ਔਲਾਦ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਤਖ਼ਤਿ-ਤਾਉਸ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੇ ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹੀਅਤ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ 'ਸਮਰਾਟ' ਨਿਰਦਈ ਤੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਤਹਿਤ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਹੀ ਕਰ ਦਏ । ਫਿਰ ਇਸ ਜਨਤਕ ਜੁਗ ਵਿਚ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਸੁਬਾਈ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੜਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਹੈ । ਸ਼੍ਰੀ ਕੇ. ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵੇਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਰਦੂ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਜਰਾਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ 'ਸਬਦ ਕੋਸ਼' ਦਾ ਪ੍ਰਸਪਰ ਬੜਾ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਨ ੪੫ ਦੇ 'ਨਯਾ ਹਿੰਦ' ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਬੰਗਾਲੀ ਮਿਤ੍ਰ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਆਖਿਆ ਹੈ:-

“ਹਮਾਰੀ ਬੰਗਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੇਂ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਸ਼ਬਦ ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਗੈਰਾ ਕੇ ਐਸੇ ਘੁਲ ਮਿਲ ਗਏ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮ ਯਿਹ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤੇ ਕਿ ਵਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੀ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਹੈਂ ।” ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ : “ਵਕਾਲਤ ਨਾਮਾ, ਦਰਖਾਸਤ, ਆਈਨ, ਅਰਜ਼ੀ, ਅਦਾਲਤ, ਦੀਵਾਨੀ, ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ, ਮੁਕੱਦਮਾਂ, ਮਾਮਲਾ, ਇਜਲਾਸ, ਸ਼ਿਕਾਰ, ਸੰਮਣ, ਜਾਰੀ, ਇਸ਼ਤਹਾਰ, ਕੈਫ਼ੀਯਤ, ਹੁਕਮ, ਹਾਕਿਮ, ਦਾਟੋਗਾ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਕਿਲਾ, ਫ਼ਤਹ, ਜਹਾਜ਼, ਖ਼ਾਤਿਰ, ਜਮ੍ਹਾਂ-ਖ਼ਰਚ, ਹਿਸਾਬ, ਖਾਤਾ, ਚਿਰਾਗ, ਬੱਤੀ, ਹਰਾਨ, ਫ਼ਿਕਰ, ਤੂਫਾਨ, ਜਾਂਬਾਜ਼, ਕਿੱਸਾ, ਰਾਸਤਾ, ਖ਼ਬਰ, ਜਬਰ, ਦਸਤੀ, ਦਸਤਖ਼ਤ, ਬਰਦਾਸ਼ਤ, ਮੁਕਾਬਲਾ, ਵਾਕਿਫ਼ਹਾਲ, ਮਿਜ਼ਾਜ, ਖੁਨ

ਕੈਦੀ, ਕਤਲ, ਬੇਵਕੂਫ਼, ਨਦਾਰਦ, ਖ਼ਾਤਿਰ, ਗ਼ਜ਼ਬ, ਕਾਗ਼ਜ਼, ਕਲਮ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ, ਦਿਲ, ਆਈਨਾ, ਆਰਸੀ, ਮਹੱਲ, ਤਰਫ਼, ਸ਼ੀਸ਼ਾ, ਹਿੱਸਾ, ਪੈਰਵੀ ਕੀ ਤਰਹ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਸ਼ਬਦ ਐਸੇ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਮ ਬੰਗਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਮਾਨਤੇ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਸੇ ਹੀ ਹਮ ਨੇ ਅਪਨੇ ਮਾਂ, ਬਾਪ, ਭਾਈ, ਬਹਿਨ, ਪੜ੍ਹੋਸੀਓਂ ਔਰ ਨਾਤੇਦਾਰੋਂ ਕੇ ਮੂੰਹ ਸੇ ਇਨ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕੋ ਸੁਨਾ ਹੈ, ਔਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਹਮ ਰੱਜ ਧੜੱਲੇ ਕੇ ਸਾਥ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਤੇ ਹੈ।”

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਧ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ, ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਦੋ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਸੱਚ ਮੁਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਰ ਕੇ, ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਗਣਾ ਘੁਟ ਹੀ ਦਿਤਾ, ਤਦ ਪ੍ਰੋਗੈਸਿਵ ਰਾਈਟਰਜ਼ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਯੂ. ਪੀ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਖਨਊ ਦੇ ਇਜ਼ਲਾਸ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰਮਤਾਵਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਮਿਲਾਂਦਾ; ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਖਦਾ ਹਾਂ:—

“ਯੂ. ਪੀ. ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬੋਂ ਮੇਂ ਉਰਦੂ ਕਾ ਜੋ ਦਮਨ ਕੀਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਏਕਤਾ ਤਾਮੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤੀ। ਉਸ ਸੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਕੀ ਏਕਤਾ ਮੈਂ ਫੂਟ ਪੜੇਗੀ। ਇਸ ਸੇ ਅੱਧੀ ਕੌਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਗੀ।”

ਕੌਮੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬਣਾਨ ਲਈ ਮੇਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਜ਼ਬਾਨ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਜਬਰਨ ਨਹੀਂ ਲਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਜਬਰਦਸਤੀ ਅਜੇਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਿਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ

ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪੁਰਨਤਾ ਦੀ ਉਕਾ ਹੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ।

ਇਹ ਕਥਾਨਕ, ਕਥਾਨਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਬੇਡੋਲ ਜਿਹੀ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਨੰਗਾ ਵਿਖਾਲਾ ਹੈ, ਅਰ ਕਲਪਨਾ ਕਲਪਿਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਤ ਕਥਾ ਵਸਤੂ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰ ਬਹੁਤੇ ਉਦਾਹਰਨ ਹਿੰਦੀ ਮਾਸਕ ਪੁਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ।

ਇਸ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਮਿਲਣੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ । ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ 'ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਕੌਮੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬਣਾਣਾ' ਹੈ, ਉਹ ਏਡੀ ਔਖੀ ਤੇ ਏਡੀ ਬਜ਼ੋੜ ਤੇ ਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾਇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਈ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚੁਕੀ ਫਿਰਨਾ ਪਏ ।

ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹਿੰਦੀ ਨਾਲ ਵਖੇਵਾਂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸਮਰਥਕ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸੁਹਾਵਣਾ ਤੇ ਸੁਚੱਜਾ-ਰੰਗ ਮੰਚ-ਮਹਲ-ਸੂਬਾਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਡਾਮੀਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਭਾਸ਼ੀ ਸੂਬਾ ਨਹੀਂ 'ਪੰਜਾਬ ਅ-ਹਿੰਦੀ ਪਰਾਂਤ ਹੈ' ਇਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਪਰਯਾਗ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਗੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।

ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਰਵੈਤਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਏਹ ਮਤਲਬ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੀ

(੯)

ਅਸਲੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਜੇਹੜੀ ਸੋ ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕ ਸੰਝ ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਹਰ ਘੜੀ
ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਇ।

ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ
ਜਿਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘੁਗ ਵਸਦੇ ਘਰ ਛੱਡੇ, ਸ਼ਹਿਰ
ਛੱਡੇ; ਪਿੰਡ ਗਿਰਾਂ ਛੱਡੇ; ਜਨਨੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ, ਪੁੰਨਯ ਭੂਮੀ ਛੱਡੀ,
ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਾਂ ਸੋਹੇਂ ਆਪਣੇ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਬਾਲ ਕੁਹਾਏ, ਧੀਆਂ
ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਜਰੀ, ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਰਾਸਤਾਂ
ਛੱਡ ਕੇ ਦਰ ਬਦਰ ਰੁਲੇ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ, ਸ਼ਰਾਰਤੀ, ਪਨਾਹਗਜ਼ੀਨ,
ਫਨਾਹਗਜ਼ੀਨ, ਗੀਫੀਉਜ਼ੀ ਤੇ ਫਰੂਜੀ ਕਹਾਇਆ, ਹੁਣ ਸਾਡੇ
ਕੋਲੋਂ ਸਾਡੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਨਾ ਖੋਹੀ ਜਾਇ। ਅਗੇ ਜੋ ਕੁਝ
ਕੀਤਾ ਏ ਉਹ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗ਼ੈਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਏ. ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ
ਰਿਹਾ ਏ, ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਣ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੁਸ਼ਮਣ
ਦੇ ਪਬਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੋਸਤ ਦੇ ਫੁਲ ਦੀ ਚੋਟ
ਨਹੀਂ ਸਹਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜੈ।

੧ ਵੈਸਾਖ ੨੦੦੬
ਪਟਿਆਲਾ

ਸੰਤ ਇੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ 'ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ'

(੧੦)

ਦੂਜੀ ਵਾਰ

ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਛਾਪ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਪਿਆਰ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ੫੦੦) ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਮੇਰੀ ਹੱਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਮੈਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਫ਼ਿਰਕੂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਪੱਤ ਲਿਖੇ ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਆਖ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿਤੀਆਂ । ਪਰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੀਕ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਰ ਮੇਰਾ ਏਡਾ ਸੁਭਾਗ ਕਿਥੋਂ ਕਿ ਮੈਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵਾਂ ।

ਮੈਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਅਨ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਮੇਲਨ ਦੇ ਅਧਿਸ਼ਟਾਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ ਤੇ ਅਜ ਵੀ ਯੂਨੀਅਨ ਭਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਮੇਲਨ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਆਰਗੇ-ਨਾਈਜ਼ਰ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ ਫ਼ਿਰਕੂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਦੇਸ਼-ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਨਾ-ਖੁਲ੍ਹ-ਗਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕੋਈ ਸਭਜ ਆਦਮੀ ਦੇਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਮੈਂ ਅਜ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਪਟਿਆਲਾ ੧੦ ਕੱਤਕ
੨੦੦੬

ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ

ਇਕ ਅੰਗੀ

ਰਾਸ਼ਟਰ-ਭਾਸ਼ਾ

ਝਾਕੀ ਪਹਿਲੀ

ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅਤਿ ਚੰਗੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼-ਨੁਮਾ ਜੇਹੇ ਬਾਗ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਕੋਠੀ ਹੈ । ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੂਹੇ ਅਗੇ ਬੜਾ ਦਿਲਕਸ਼ ਸਾਈਨ ਬੋਰਡ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਹਰਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—

ਦਫ਼ਤਰ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਉਰਦੂ 'ਮਹਿਤਾਬ' ਜਲੰਧਰ

ਬਾਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਹੈ । ਮਕਾਨ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ੨-੨॥ ਫੁਟ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਜੇ ਖਬੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਹਨ । ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਹਾਲ ਕਮਰਾ ਹੈ । ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਪਖੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਜੇ ਖਬੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ 'ਮਹਿਤਾਬ' ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤਖ਼ਤ ਪੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕਾਤਿਬ ਬੈਠੇ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੈਜ਼ ਤੇ ਸਬ ਐਡੀਟਰ ਤੇ ਕਲਰਕ ਵਗੈਰਾ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਾਹਮਣਾ ਹਾਲ ਕਮਰਾ ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ, ਵੀਰ ਵੈਰਾਗੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਵਰਕਰ, ਡਾ: ਮੁੰਜੇ ਵਗੈਰਾ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਚਿੱਤਰ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਵਿਚਕਾਰ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਮੈਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਈ ਕੁਰਸੀਆਂ ਡਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਬੂਹੇ ਤੇ ਚਿਕ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਅੰਦਰ ਰੰਗੀਨ ਪੜਦੇ

(੧੨)

ਲਟਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਉਰਦੂ 'ਮਹਿਤਾਬ' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਸ੍ਰੀ ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ ਜੀ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਰੰਗ ਸਾਫ਼, ਅਖਾਂ ਮੋਟੀਆਂ ਤੇ ਚਮਕੀਲੀਆਂ, ਚੇਹਰਾ ਸਡੌਲ ਤੇ ਗੰਭੀਰ, ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੰਦ ਮੰਦ ਮੁਸਕਾਹਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਟ ਦੇ ਵਾਲ, ਖਦਰ ਦਾ ਕੁਰਤਾ, ਰੋਬ ਪਜਾਮਾ, ਪੈਰੀਂ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰੀ ਚੱਪਲ ।

ਮੁੰਡਾ—(ਚਿਕ ਅੱਗੇ ਖਲ੍ਹੇ ਕੇ) ਭਾਪਾ ਜੀ ਮੈਂ ਆ ਜਾਵਾਂ ?

ਐਡੀਟਰ—ਆ ਜਾ, ਖਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਬਿਟਰ ਬਿਟਰ ਕੀ ਵੇਂਹਦਾ ਹੈਂ ? ਕਿੰਨੀ ਵੇਰ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਪਾ ਵਾਪਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰ । 'ਪਿਤਾ ਜੀ' ਆਂਹਦਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੰਬਖਤ ਦੇ ਕੀ ਗੋਲੀ ਵਜਦੀ ਏ । ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮਾਂ ਪੁਤਾਂ ਨੇ ਸੁਲੀ ਤੇ ਟੰਗ ਛਡਿਆ ਹੈ ।

ਮੁੰਡਾ—ਝਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਏ.....

ਐਡੀਟਰ—(ਗਲ ਟੁਕ ਕੇ) ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ? ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸੂਰ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਖਪਾ ਥਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰ, ਪਰ ਇਹ ਫਿਰ ਝਾਈ...ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੀ, ਦਸੋ ਤੁਹਾਡੀ ਝਾਈ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ?

ਕਿਸ਼ੋਰ—ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਐਡੀਟਰ—ਚਲੋ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮਹੋਦਯ !

{ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਤੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਸ੍ਰੀ ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ }

ਝਾਕੀ ਦੂਜੀ

{ ਸ੍ਰੀ ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ ਦੀ ਬਾਗ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਖਾਸ ਕੋਠੀ ਪਛਮੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫਰਨਿਸ਼ ਹੈ । ਥਲੇ ਕੀਮਤੀ ਕਾਲੀਨ ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਹਨ,

ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਵਧੇ ਵਧ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਵਧੇ ਵਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਲੋਂ
ਦਿਤੇ ਗਏ ਉਰਦੂ ਦੇ 'ਮਾਨ ਪੱਤਰ' ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਹਾਲ ਕਮਰੇ
ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵੇਹੜਾ ਹੈ । ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਝਾਈ
ਸੀ ਮਤੀ ਅਰੁਣਾ ਦੇਵੀ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਮਰ ੫੦-੫੨
ਸਾਲ ਹੈ । ਰੰਗ ਗੋਰਾ, ਅਖਾਂ ਮੋਟੀਆਂ, ਚੇਹਰਾ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਗੰਭੀਰ}

ਕਿਸ਼ੋਰ-ਮਾਤਾ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਆ ਗਏ ਨੇ ।

ਅਰੁਣਾ-ਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਜਿਨਾਂ
'ਝਾਈ' ਤੇ 'ਭਾਪਾ' ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ
ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ।

ਕਿਸ਼ੋਰ-(ਉਂਗਲੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਰੋਕ ਕੇ) ਨਾ... ਨਾ... ਨਾ...
ਪਿਤਾ ਜੀ ਗੁਸੇ ਹੁੰਦੇ ਪਏ ਨੇ!

ਅਰੁਣਾ-ਗੁਸੇ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਹੜੀ ਗਲ ਹੈ? ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼
ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣਤ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇ 'ਝਾਈ'
ਤੇ 'ਭਾਪਾ' ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਨੇ । 'ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਤਾ' ਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਪਾਰੋਂ ਓਪਰੇ ਓਪਰੇ ਆਏ ਜਾਪਦੇ ਨੇ ।

ਐਡੀਟਰ-ਤੂੰ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੜਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਜੇ ਮੈਂ
ਆਖਣਾ ਹੈ ਉਹ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਨੇ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਨਾ
ਹੋਇਆ ।

ਕਿਸ਼ੋਰ-ਨਹੀਂ ਭਾਪਾ ਜੀ, ਨਾ ਸਚ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਆਪ ਸਾਨੂੰ
ਅਜੇਹੇ ਤੇ ਨਾ ਨਾ ਸਮਝੋ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ
ਲਗਣਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੇ ਲਗਣਾ ਹੋਇਆ ।

ਐਡੀਟਰ-ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬੀਬੇ ਚੰਨ ਤੋਂ ਏਹੀ ਉਮੀਦਾਂ ਹਨ ।
ਤਦ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲਗ ਕੇ ਤੁਸੀਂ
ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਜ ਤੋਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦਾ
ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ।

{ ਕਿਸ਼ੋਰ ਚੁਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ }

ਅਰੁਣਾ-ਨਾ-ਨਾ ਬਾਬਾ, ਬਾਜ਼ ਆਏ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ,
ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ।

ਐਡੀਟਰ-ਤਦ ਮਾਰੋ ਟੋਕਰਾਂ, ਕੰਮ ਦੀ ਗਲ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਮੰਨਣੀ ਹੀ
ਨਾ ਹੋਈ । ਮੈਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਥਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਹ
'ਸੰਘ ਸ਼ਾਖਾ' ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਾਇਆ ਕਰੋ, ਪਰ
ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲਗ ਕੇ ਸ਼ਾਖਾ ਸਥਾਨ
ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਧਰਿਆ ।

ਕਿਸ਼ੋਰ-ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਸਾਡੀ
ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾ ਦੇ ਦਏ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ
ਜੀ ਐਲਾਨ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਅਜ ਹੀ
ਕਿਵੇਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਨ ਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ, ਜੋ ਸਾਡੀ
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਦੇ ਮਗਰ ਡੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਪੈ ਜਾਈਏ ?
ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤੀਕ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

ਐਡੀਟਰ-(ਕੜਕ ਕੇ) ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਮੇਰਾ
ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਕੇੜਾ ਲਗਦਾ ਹੋਣੈ ?

ਅਰੁਣਾ--ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇਂਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ,
ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ.....

ਐਡੀਟਰ-(ਗੱਲ ਟੁਕ ਕੇ) ਉਸ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ
ਹੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਮਾਰ
ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤੇ ਨੇ । ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਉਹ ਗਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ
ਕਰਨੀ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਜੋਵੇ,
ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਹਰਤ ਵਧੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅਖਬਾਰ
ਦੀ ਅਸਾਇਤ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਦਏ । ਗਾਂਧੀ ਲੱਖਾਂ
ਰੁਪੈ ਕਮਾ ਕੇ ਅਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਗਿਆ ਤੇ ਨਹਿਰੂ

ਨੇ ਅਪਣਾ ਸਾਰਾ ਟਬਰ ਹੀ ਸਾਹੀ ਖਰਚ ਤੇ, ਰਾਜਦੂਤ
ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵੇਜ ਦਿਤਾ ।

ਅਰੁਣਾ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ—(ਇਕਠੇ ਹੀ) ਬੱਸ ਜੀ ਬੱਸ, ਸਾਨੂੰ ਜੋ
ਜੀ ਆਵੇ ਪਏ ਆਖੋ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪੰਡਤ
ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ।
ਜਿਸ ਸਹਾਨ—ਆਤਮਾ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਖ਼ੂਨ ਖਰਾਬੇ
ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੈ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰਵੰਸ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਜੇਹਲਾਂ ਵਿਚ ਸੜ ਗਲ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ
ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਏਹ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਠੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨਤਾ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਏ ?

ਐਡੀਟਰ—ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਪਰੇਮੀਓਂ, ਦਫ਼ਾ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਲਗੋ ਮੇਰੇ
ਆਖੇ—ਮੈਂ ਅਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤਗਯਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅੱਖਰ ਅਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ
ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਵਾਂਗਾ । ਨਾ ਘਰ ਤੇ ਨਾ ਬਾਹਰ, ਨਾ
ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਨਾਲ ।

ਅਰੁਣਾ—ਤਦ ਚੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਰਾਡੀ, ਜੇ ਹੁਣੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ
ਵਿਚ ਹੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਾ ਫੜੀਆਂ ਤਦ ਸਾਡਾ ਜੁੰਮਾਂ । ਜਾਓ,
ਰੱਬ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜਾਓ ! ਪਰ ਇਕ ਗਲ ਸੁਣ
ਲਵੋ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਅਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਠ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗਲ ਸਮਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ।।

ਐਡੀਟਰ—ਐਵੇਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੇਬਵਾ ਬੋਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਵੇਲਾ-
ਕੁਵੇਲਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਂਹਦੀ । (ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੂੰ) ਚਲ ਕਿਸ਼ੋਰ
ਮੈਨੂੰ ਤਾਂਗੇ ਡੀਕ ਛਡ ਆ ।

ਕਿਸ਼ੋਰ—ਚਲੋ ।

(ਦੋਵੇਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)

ਝਾਕੀ ਤੀਜੀ

{ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ, ਦੋ ਬੰਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
ਇਕ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਨ ਜੀ ਐਡੀਟਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਮਹਿਤਾਬ' ਹਨ
ਦੂਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ। ਮਗਰ ਮਗਰ ਨੌਕਰ
ਸੁਟਕੇਸ ਤੇ ਬਿਸਤਰਾ ਚੁਕੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ}

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਨ—(ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ) ਦੇਖੋ ਪੁਤਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ! ਅਜ
ਕੀ ਪਰਸਥਿਤੀ ਨੇ ਤੇ ਮੁੜੇ ਅਤਿ ਵਯਾਕੁਲ ਕਰ ਦੀਆ ਹੈ।
ਤੁਮਾਰੀ ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤੀ ਕਿ ਏਕ ਨੇਤਾ ਕੇ ਆਪਣੀ
ਜਾਤੀ ਕੇ ਲੀਏ ਕਿਆ ਰਤੋਵਜ ਹੋਤੇ ਹੈਂ। ਪੁਚਾਯ ਆਪ
ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਕੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਤੇ ਹੋ। ਤੁਮ ਝਾਈ
ਵਾਈ ਕੀ ਮੁਰਖਤਾ ਮੇ ਮਤ ਪੜ੍ਹੋ। ਤੁਮਾਰੀ ਝਾਈ ਤੇ ਝੱਲੀ
ਹਈ, ਨਹੀਂ—ਨਹੀਂ ਉਸ ਕੇ ਮਸਤਸਕ ਮੇਂ ਵਿਕਾਰ ਹੈ।
ਉਸ ਕੀ ਬੁਧੀ ਮੇਂ ਭੁਸ਼ਟਤਾ ਸਮਾ ਗਈ ਹੈ। ਹਮੇਂ 'ਪਿਤਾ
ਜੀ' ਔਰ ਉਨ੍ਹੇ 'ਮਾਤਾ ਜੀ' ਕਾ ਉਚਾਰਨ ਹੀ ਹਮੇਂ ਅਭੀਸ਼ਟ
ਹੈ। ਯੱਦਯਪਿ ਹਮ ਸਬ ਆਪਨੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨੋਂ ਮੇਂ
ਵਿਸੁਧ ਹਿੰਦੀ ਕਾ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਆ ਕਰੇਂ, ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ
ਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਯੰਮ ਹੀ ਸੁੰਘਾਤਸ਼ੀਘਰ ਸਮਾਪਤ
ਹੋ ਜਾਇ।

ਕਿਸ਼ੋਰ—ਪਰ ਭਾਪਾ ਜੀ, ਨਾ ਸੱਚ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਆਪ ਸਾਰਾ ਦਿਨ
ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ; ਤੇ ਏਨੇ ਕੁ
ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ
ਗੱਲ ਬਾਤ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਘਰ
ਆਇਆਂ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇ

ਝਾਈ ਨੂੰ, ਨਾ-ਨਾ ਮੈਂ ਭੁਲ ਗਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ
 ਹਿੰਦੀ ਭੁਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹੋ।
 ਗੁਡੇ ਨਾਲ ਲਾਡ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹੋ।
 ਸਾਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕਢਦਿਆਂ ਵੀ ਆਪ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲੀ
 ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੁਲ ਭੁਲਣ-ਤੁਮਹੀ ਮੁੜਮਤੀ ਐਰ ਅਯੋਗਯ ਝਾਈ, ਨਮੋ
 ਸਿਵਾਇ, ਨਾ-ਨਾ, ਮਾਤਾ ਮਾਨ ਜਾਇ, ਤਬ ਤੋ ਹੈ।
 ਮੈਂ ਨੇ ਉਸ ਕੇ ਸਾਥ ਅਸੀਮ ਮਾਥਾ ਪੱਚੀ ਕੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਵੁਹ
 ਮਿਹਾਂਚਲ ਮੀ ਅਹਿੱਲ ਆਪਨੀ ਮੁੜਤਾ ਪਰ ਗਰਵ
 ਕਰਤੀ ਹੁਈ ਕਹਿਤੀ ਹੈ—“ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੀ
 ਹਮਕੀ-ਤੁਮਕੀ ਨਾਲ ਮਗਜ਼ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ
 ਤੇ ਉਹੋ ਬੋਲਾਂਗੇ ਜੋ ਅਸਾਂ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ
 ਸੁਣਿਆ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।” ਬੋਲੋ, ਇਨ ਜੈਸੀਓਂ ਕੇ
 ਲੀਏ ਹੀ ਤੋ ਸ੍ਰੀ ਗੋਸੁਆਮੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ—

ਢੋਰ: ਗੁਰ, ਸੁਦੁ ਅਰ ਨਾਰੀ।

ਚਾਰੋਂ ਤਾੜਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ।

ਕਿਸ਼ੋਰ-ਪਿਤਾ ਜੀ, ਜਦ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਚਲੇ ਗਏ ਨੇ ਆਪ ਏਡੇ
 ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪੱਖੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਏ? ਅੱਜ ਤੱਕ ਆਪ ਪੰਜਾਬੀ
 ਬੋਲਦੇ ਰਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਲਡਾਂਦੇ, ਰੁਸਾਂਦੇ ਵਿਰਾਂਦੇ ਤੇ ਸਜਣਾਂ
 ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ
 ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਰਦੂ ਵਰਤਦੇ ਰਹੋ।
 ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
 ਕੀਤਾ? ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਖਬਾਰ ‘ਮਹਿਤਾਬ’ ਵੀ ਤਾਂ ਉਰਦੂ
 ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਪ ਏਡੀ ਛੇਤੀ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਿਉਂ ਤੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਬੇ ਵਾਸਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਏ ?

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ-ਕਿਸ਼ੋਰ ਪੁਤ੍ਰ ! ਤੁਮ ਅਭੀ ਇਸ ਕਾ ਮਹੱਤ੍ਵ ਨਹੀਂ
ਸਮਝ ਸਕਤੇ । ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋ ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਭਾਸ਼ਾ
ਸਵੀਕਾਰ ਔਰ ਉਸ ਕੋ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਿਖ
ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ (ਕਲਚਰ) ਕੋ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ, ਅਤਏਵ ਰਾਸ਼ਟਰ
ਭਾਸ਼ਾ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਕੋ ਪਦਚਯੁਤ ਕਰਨਾ । ਹਮਾਰਾ ਯਹਿ
ਲਖਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਏਕ ਭੀ ਹਿੰਦੂ ਔਰ ਸਿਖ, ਦੇਵ
ਨਾਗਰੀ ਕੋ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅੰਨਯ ਕਿਸੀ ਭੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਪ੍ਰਯੋਗ
ਨਾ ਕਰੇ । ਯਦੀ ਹਮ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ
ਲੇਂ ਤਬ ਹਮੇ ਮਹਾਂਨ ਹਾਨੀ ਸਹਨੀ ਪੜੇਗੀ । ਇਸ ਸੇ ਸਿਖ
ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕੋ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲੇਗੀ, ਸਿਖ ਧਰਮ ਕੋ ਬਲ
ਪਰਾਪਤ ਹੋਗਾ । ਤਬ ਸਿਖ ਹਿੰਦੀ ਕੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੈਸੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਂਗੇ ?

ਕਿਸ਼ੋਰ-ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਜ ਤਕ ਉਰਦੂ ਲਿਖ, ਪੜ੍ਹ, ਬੋਲ ਕੇ ਵੀ
ਮੁਸਲਿਮ ਕਲਚਰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾ ਸਕੇ, ਤੇ ਏਹੋ ਉਰਦੂ
ਹੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਟਰੈਕਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਚਾਰਦੇ ਰਹੇ, ਸਾਡੀ
ਐਸ਼ੋ ਇਸਰਤ ਦੇ ਖਰਚ ਅਖਰਾਜਾਤ ਵੀ ਉਰਦੂ
ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਦੇ ਰਹੇ, ਤੇ
ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਏਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੀਡਰ ਵੀ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਤਦ ਅਜ
ਪੰਜਾਬੀ, ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਠੀਕ ਹੀ ਸਾਡੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ,
ਦੇ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾ
ਲਵਾਂਗੇ ?

ਫਿਰ ਸਿਖ ਕਲਚਰ ਵੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ

ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਵਿਦੇਸੀ ਤੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਕਰ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਸਿਖ ਕਲਚਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ? ਮੈਂ ਬੋਲੀ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੱਖੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਚੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਫਿਰ ਸਿਖ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਤਾਂ ਹੋਏ ਹੀ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਂ !

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ--ਅਰੇ ਮੂੜ੍ਹ ! ਤੂੰ ਨੇ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਰ ਦੀਆ। ਮੈਂ ਤੋਂ ਸੀਧੇ ਔਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦੋਂ ਮੈਂ ਕਹਿਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਿਸ ਕੁੱਤਵਯ ਸੇ ਸਿੱਖੋਂ ਕੇ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੀ ਪੋਤਸਾਹਨ ਮਿਲੇ, ਉਨ ਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੜ੍ਹੇ, ਉਨ ਕੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਔਰ ਇਤਿਹਾਸ ਕੋ ਜਾਨਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਵਾ ਜਾਨਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਮਾਰਗ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਇ, ਹਮ ਉਸ ਕੇ ਕਦਾਪੀ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ।

ਕਿਸ਼ੋਰ--ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਗੜਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਕੱਟੜ ਮਜ਼ਹਬੀਅਤ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ, ਬੋਲੀ ਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹੋ। ਪੁਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਲਿਖੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾਇ, ਏਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ

ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਹੈ । ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਧੱਕਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਕੱਲੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਜੰਮ ਪਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਸਿਖ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਹੈ ।

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ—(ਚਿੜ੍ਹ ਕੇ) ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਕੇ ਗਯਾਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਯਦਯਪਿ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨੇ ਲਗੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਕੋਠ ਪੁਛੇਗਾ ? ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਵੇਦ ਵੇਦਾਂਗ, ਗੀਤਾਂ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਆਦਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਮੇਂ ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਪ੍ਰਾਇ ਹੋ ਜਾਇਗੇ, ਦੇਵ-ਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਆਰ ਭਾਸ਼ਾ ਸੋਤੇਲੀ ਬਨ ਕਰ ਰਹਿ ਜਾਇਗੀ ।

ਕਿਸ਼ੋਰ--ਨਹੀਂ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਏਹ ਆਪ ਦਾ ਧੱਕਾ ਹੈ । ਆਪ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਵਖੋ-ਵਖ ਜਲਵਾਯੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕੋ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ । ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਹਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਜਲ ਵਾਯੂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਦਲਾਂ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਫਿਰ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਕੋਠ ਪੁਛੇਗਾ, ਇਸ ਬਾਬਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੀਡਰ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੂਬਾਈ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਂਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਦੇ ਉਕਾ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ । ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਪਾਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ

ਪਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਜਟ-ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ: 'ਹਿੰਦੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਥਵਾ ਯਨੀਅਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹਿਤ ਹਿੰਦੀ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਅਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਹੋਰ ਕੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਆਪ ਹਠ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹੋ, ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨਾ-ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਉੱਚ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਾਨਪੁਰ ਵਗੈਰਾਂ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਓਥੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਹੁਲ ਜੀ ਆਨੰਦ ਜੀ ਆਦਿ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ। ਜਿਵੇਂ ਅਗੇ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਸੰਕੁਚਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਈ ਸਾਬੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਓਵੇਂ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੁ ਅਸੀਂ ਅਪਣੇ ਸਿਖ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਲਈਏ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਣ-(ਚਿੜ ਕੇ) ਅਛਾ ਅਛਾ, ਪਧਾਰੀਏ ਮਹਾਸ਼ਯ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੀ, ਆਪ ਕੀ ਮਾਤਾ ਐਰ ਆਪ ਕੇ ਮਸਤਸਕ ਮੇਂ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕੈਸਾ ਭੁਸ਼ਾ ਭਰਾ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ ਕਭੀ ਭੀ ਸੀਧੇ ਮਾਰਗ ਪਰ ਗਮਨ ਕਰਨਾ ਆਪ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾ।

ਕਿਸ਼ੋਰ-(ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ) ਜੈ ਹਿੰਦ ਪਿਤਾ ਜੀ !

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਣ-ਨਮਸਤੇ-ਨਮਸਤੇ ।

(ਤਾਂਗੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂਗਾ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ)

ਤਾਂਗੇ ਵਾਲਾ—ਇਕ ਸਵਾਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਚੱਲੋ ਕੋਈ ਸਵਾਰੀ ! ਕਿਉਂ
ਬਾਬ ਜੀ ਚੱਲਣਾ ਜੇ ?

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਣ—ਕਯਾ ਆਪ ਕਾ ਦੁੱਚਕੂ-ਅਸ਼ੁਰਥ ਲੋਹ-ਪਥ-ਗਾਮਿਨੀ
ਵਿਸ਼ਾਮ-ਸਥਲ ਕੀ ਦਸਾ ਮੈਂ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ?

ਤਾਂਗੇ ਵਾਲਾ—(ਮਤਲਬ ਨਾ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ) ਬਾਬੁ ਜੀ
ਮੈਂ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਚੱਲਣਾ ਜੇ ਤਾਂ ਬੈਠਣ ਦੀ ਕਰੋ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਣ—ਹੇ ਪਰਿਚਾਲਕ ਮਹੋਦਯ, ਕ੍ਰਿਪਯਾ ਮੁਝੇ ਭੀ ਅਪਣੇ
ਦੁੱਚਕੂ-ਅਸ਼ੁਰਥ ਪਰ ਲੋਹ-ਪਥ-ਗਾਮਿਨੀ ਕੇ ਵਿਸ਼ਾਮ
ਸਥਲ ਤਕ ਪ੍ਰੀਚਾਲਨ ਕਾ ਕਸ਼ਟ ਕਰੋ।

ਤਾਂਗੇ ਵਾਲਾ—(ਤੰਗ ਪੈ ਕੇ) ਬਾਬੁ ਜੀ ਜ਼ਰਾ ਸੰਭਲ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰੋ।
ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਐਹ ਜੋ ਕੁਝ
ਤੁਸੀਂ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਸ ਨਾਲ ਕਸ਼ਟ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ
ਹੈ ਕਿ ਇੰਜ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ
ਜ਼ਬਾਨ ਹੀ ਨਾ ਛਿਲ ਲੈਣੀ। ਇਸ ਲਈ ਫਿਰ
ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਤਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਕੁਪਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ
ਬਾਬੁ ਜੀ—ਬਾਬੁ ਜੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰ ਤੇ
ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਣ—ਧੰਨਵਾਦ ਧੰਨਵਾਦ !

(ਨੌਕਰ ਸਾਮਾਨ ਰਖ ਕੇ ਵਾਪਸ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) ਹੇ ਪਰਿਚਾਲਕ
ਮਹੋਦਯ। ਅਸ਼ੁਰਥ ਪ੍ਰੀਚਾਲਨ ਕਾ ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਕਸ਼ਟ ਕਰੋ,
ਵਾਸ਼ਪ ਵਾਹਕਯਾਨ ਕੇ ਆਗਮਨ ਮੇ ਵਿਲੰਬ ਨਹੀਂ।

ਤਾਂਗੇ ਵਾਲਾ—(ਛਿਥਾ ਪੈ ਕੇ) ਬਾਬੁ ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਬਹਿਣਾ ਈ ਤਾਂ ਬਹਿ,

ਮੈਂ ਬਾਜ਼ ਆਇਆ ਅਜੇਹੀ ਪਲਤੋ ਤੋਂ । ਮੇਰੇ ਨਾਲ
ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਉ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ । ਵੇਖਣ
ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਏਂ ਪਰ
ਬੋਲਣ ਵੇਰੀਂ ਏਹ ਕੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏਂ ? (ਟਾਂਡੇ ਵਾਲਾ
ਗਲ ਨਾ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰੇ ਅਰੇ
ਨੌਕਰ ਤੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ; ਮਟੇਸ਼ਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਕੁਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ)

ਕੁਲੀ-ਬਾਬੂ ਜੀ, ਕੁਲੀ ਚਾਹੀਏ ?

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ-ਹੇ ਭਾਰ ਬਾਹਨ, ਭਾਰ ਉਠਾਓ, ਝੰਡਾਵਾਤ ਲੋਹ-ਪਥ-
ਗਾਮਿਨੀ ਕਿਸ ਅਵਿਰੁਧ ਸਥਲ ਪਰ ਗਤੀ ਸੁੰਨਯ
ਹੋਗੀ ?

ਕੁਲੀ-(ਅਪਣੀ ਟੋਲੀ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਕਿ ਕੁਝ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ)
ਜਮਾਂਦਾਰ! ਏ ਜਮਾਂਦਾਰ ਰਾਮ ਰਤਨ! ਜ਼ਰਾ ਜਲਦੀ ਆਉਣਾ,
ਇਸ ਕਵੱਲੇ ਤੇ ਝੱਲੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਰਿਆ ਹੈ । ਸਿਧੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਪਿਛਲੇ ੨੫--੩੦
ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਤੇ ਇਸਾਰੇ ਸਮਝਣ ਲਗੇ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਇਹ ਨਵੀਂ ਬਲਾ ਹੋਰ
ਆਣ ਪਈ ਹੈ । ਸਹੁੰ ਗਉ ਮਾਤਾ ਦੀ, ਏਹ ਬੋਲੀ ਮੈਂ ੩੦
ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਲੰਧਰ ਮਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਸੁਣੀ ਹੈ।
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਹ ਬਾਬ ਕੀ ਗਾਲਾਂ ਦੇਂਦਾ ਪਿਆ ਹੈ ?
(ਜਮਾਂਦਾਰ ਰਾਮ ਰਤਨ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ
ਆ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ)

ਰਤਨ-ਕੀ ਆਂਹਦੇ ਹੋ ਬਾਬੂ ਜੀ !
ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ-ਹੇ ਭਾਰ ਬਾਹਨ, ਝੰਡਾਵਾਤ ਲੋਹਪਥ ਗਾਮਿਨੀ ਕਿਸ

ਅਵਿਰੁਧ ਸਬਲ ਪਰ ਗਤੀ ਬੰਨਯ ਹੋਗੀ ?

ਰਤਨ--(ਪਹਿਲੇ ਕੁਲੀ ਨੂੰ) ਪੰਡਤਾ ! ਗੁਸਾ ਨਾ ਕਰ । ਇਸ ਬਾਬ
ਦੇ ਵਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਸਰ ਹੈ । ਸਾਮਾਨ ਚੁਕ ਲੈ, ਜਿਥੇ
ਆਹਦਾ ਏ, ਲੈ ਚੱਲ ਸੁ ।

ਡੋਤ--ਪਰ ਜਮਾਂਦਾਰ, ਏਹ ਬਾਬ ਆਹਦਾ ਕੀ ਏ ? ਕੁਝ ਸਮਝ ਵ
ਤੇ ਆਵੇ ਨਾ ।

ਰਤਨ--(ਹੱਸ ਕੇ) ਆਹਦਾ ਏ ਮੇਰਾ ਸਿਰ, ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਆਹਦਾ
ਏ, ਏਹਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਐਵੇਂ ਹੀ
ਫਾਰਸੀਆਂ ਘੋਟਵਾ ਫਿਰਦਾ ਏ ।

(ਟਿਕਟ ਘਰ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਅੱਗੇ)

ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ--(ਭੀੜ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ) ਓਹ ਅੱਜ ਤਾਂ ਬੜੀ ਭੀੜ ਏ ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਨ--ਸਤੰਤ ਭਾਰਤ ਕੇ ਪ੍ਰਤੰਤ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤੇ ਹੈ
ਯਿਹ । (ਭੀੜ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ) ਓ ਮਾਨਵਤਾ ਕੇ ਨਗਨ
ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ, ਸਾਰਥੀ, ਸਤੰਤ ਭਾਰਤ ਕੇ ਕੁਪਾਤੁ ਗਣ !
ਹਮਾਰੀ ਲੋਹ-ਪਥ-ਗਾਮਿਨੀ ਵਿਸ਼ਾਮ-ਸਬਲ ਪਰ ਆਗਮਨ
ਕਰਨਾ ਹੀ ਚਾਹਤੀ ਹੈ । ਕ੍ਰਿਪਯਾ ਹਮੇਂ ਭੀ ਮਾਰਗ-ਵਯ-
ਦਾਨ-ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸੁਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ

ਇਕ ਪੋਂਡੂ--(ਗੁਸੇ ਵਿਚ) ਬਾਬ ਕਿਉਂ ਟੇ' ਟੇ' ਲਾ ਦਿਤੀ ਉ ? ਅਸੀਂ
ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਤੇਰੇ ਕੁੱਪੀ ਵਿਚ ਖੜਕਦੇ ਰੋੜਾਂ ਦਾ
ਰੋਲਾ, ਸਿਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ ਕੀਤੀ
ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਬੁਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਇਹਨਾਂ ਫਾਰਸੀਆਂ ਨੂੰ
ਘਰੇ ਰਖ ।

(੨੫)

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ-(ਨਰਮੀ ਨਾਲ) ਹੇ ਭਾਰਤੀਯ ਗੁੰਮ ਨਿਵਾਸੀ !
ਕ੍ਰਿਪਯਾ ਰੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੋ ਆਪ ਸੇ ਵਿਨੀਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ
ਕਰ ਰਹਾ ਹੂੰ ।

(ਟਿਕਟ ਬਾਬ ਨੂੰ)

ਯਾਤ੍ਰਾ-ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤ੍ਰ ਦਾਇਕ-ਮਹੋਦਯ ! ਕ੍ਰਿਪਯਾ
ਲਖਸ਼ਮਣ ਪੁਰ ਕਾ ਏਕ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤ੍ਰ ਦੇਨੇ ਕਾ
ਅਮੀਮ ਕਸਟ ਕਰੋਂ ।

ਬਾਬੂ-(ਤਅਜੁਬ ਵਿਚ) ਕੀ ਆਂਹਦੇ ਹੋ, ? ਲਖਸ਼ਮਣ ਪੁਰ ?
ਲਖਸ਼ਮਣ ਪੁਰ ਕੋਈ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ-ਮਹਾਸ਼ਯ, ਲਖਸ਼ਮਣ ਪੁਰ ਪੁਰਵੀਯ ਲੋਹ-ਪਥ-ਗਾਮਿਨੀ
ਕਾ ਵਿਸ਼ਾਲ-ਵਿਸ਼ਾਮ ਕੇਂਦਰ-ਸਥਲ ਹੈ, ਆਪ ਇਤਨੇ
ਵਿਸ਼ਾਲ-ਵਿਸ਼ਾਮ-ਸਥਲ ਕੋ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤੇ ? ਯਾਤ੍ਰਾ-ਪ੍ਰਮਾਣ-
ਪੱਤ੍ਰ-ਦਾਇਕ-ਮਹੋਦਯ ! ਕ੍ਰਿਪਯਾ ਆਪ ਲੀਘਰ ਲਜਾ ਕੋ
ਰਹੋਨ ਕਰੋਂ ।

ਪੇਂਡੂ-(ਤੰਗ ਪੈ ਕੇ) ਬਾਬੂ ਜੀ ! ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਫਿਰ
ਸੁਣ ਲੈਣੀ, ਸਾਨੂੰ ਚਾਰ ਟਿਕਟਾਂ ਹਰਦੁਵਾਰ ਦੀਆਂ
ਦੇ ਦੇਣੀਆਂ । ਗੱਡੀ ਆ ਗਈ ਨਾਪਦੀ ਹੈ ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ-(ਪੇਂਡੂ ਨੂੰ) ਗੁਮੀਣ ! ਮੈਂ ਤੋ ਭਾਰਤ ਖੰਡ ਕੀ ਪਵਿਤ੍ਰ
ਭੂਮੀ ਪਰ ਵਿਸ਼ੁਧ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਪਯੋਗ ਕਰ ਰਹਾ ਹੂੰ ।
ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ ਮਲੇਛ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾ ਪਯੋਗ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਇਸ
ਆਰਯਵਰਤ ਜੰਬ ਦੀਪ ਕੋ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ ।

ਪੇਂਡੂ-ਤੇਰੀ ਰੰਗੇਜੀ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਬਾਬਾ !
ਟਿਕਟਾਂ ਲੈ ਲੈਣ ਦੇ, ਸਾਡੀ ਗੱਡੀ ਨਾ ਲੰਘਾ ਦੇਈਂ ।

(੨੬)

ਬਾਬੂ--(ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ ਨੂੰ) ਲਖਸ਼ਮਨ ਪੁਰ ਕੋਈ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ,
ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਟਿਕਟ ਲੈ ਲਉ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਦਾ ਫਿਰ
ਲੈ ਲੈਣਾ।

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ--(ਮਟਕ ਨਾਲ) ਆਜ ਕਲ ਕਾ ਲਖਨਉ ਲਖਸ਼ਮਨਪੁਰ
ਕਾ ਹੀ ਤੇ ਬਿਗੜਾ ਹੁਆ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ।

ਬਾਬੂ--(ਚਿੜ੍ਹ ਕੇ) ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਖਨਉ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ
ਜਾਂਦਾ ? ਜਲਦੀ ਕਰੋ।

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ--(ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ) ਸੈਂਤੰਤੁ ਭਾਰਤ ਕੇ,
ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂ ਕੀ ਕ੍ਰੀੜਾ ਸਥਲੀ, ਪੈਰਾਟਿਕ ਨਗਰ
ਜਲੰਧਰ ਮੇਂ ਪ੍ਰਤੰਤਾ, ਅਰਯਾਨਤਾ ਅਰ ਭ੍ਰਾਟਾਚਾਰ !!!

(ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਝਾਕੀ ਚੋਥੀ

ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਰੇਲਵੇ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ। ਭੀੜ ਦਾ ਇਕ ਠਾਠ
ਮਾਰਦਾ ਸਮੁੰਦਰ। ਛਾਬੜੀਆਂ ਤੇ ਖੋਚਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰੇਲਾ।
'ਪਾਨ ਬੀੜੀ ਸਿਗਰੇਟ' 'ਲਡੂ, ਪੇੜੇ, ਪੂਰੀਆਂ' ਚਾਇ, ਗਰਮ ਗਰਮ
ਚਾਇ 'ਲੀਚੀ ਆਲੂ ਬੁਖਾਰਾ, ਠੰਢਾ ਮਿਠਾ ਫਾਲਸਾ' 'ਕੋਲਾ
ਚਿਤੀ ਵਾਲਾ, ਅੰਬ ਮਿਠੇ।'

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ--(ਇਕ ਪਾਨਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ) ਹੇ ਅਵਿਰੁਦ ਸਦਲ
ਪਰ ਤਾਂਬਲ ਤਬਾ ਤਮਾਲ ਪੁੰਗੀ ਫਲ-ਮਾਖਾ ਵਿਚਰਣ
ਵਿਕ੍ਰੇਤਾ! ਆਪ ਕਾ ਤਾਂਬਲ ਯਦਿ ਵਿਸੁਧ ਹੇ ਤੇ ਕਿਯਾ
ਮੁਝੇ ਭੀ ਦ੍ਰਿਤਾਂਮੂ ਮੁਦ੍ਰਾਉਂ ਕਾ ਤ ਚੁਲ ਦੇਣੇ ਕਾ
ਕਸ਼ਟ ਕਰੇਂ।

(੨੭)

(ਪਾਠਵਾਈ ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਕਨੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਘੁਰਾ
ਹੋਇਆ ਅਨਸੁਟੀ ਕਰ ਕੇ ਅਗੇ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਫਲਾਂ ਵਾਲਾ--(ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ) ਲੀਚੀ, ਆਲੂ ਬੁਖਾਰਾ ਕੇਲਾ
ਹੀ ਛੈਲ, ਅੰਬ ਮਿਠੇ ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ--ਹੋ ਰਸਾਲ ਕੇਦਲੀ ਫਲ ਵਿਕ੍ਰੇਤਾ । ਮੇਰੇ ਨਿਕਟ ਆ
ਕਾ ਕਸ਼ਟ ਕਰੋ ।

(ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਪਾਸ ਸਦ ਕੇ)

ਕ੍ਰਿਪਯਾ ਆਪ ਦ੍ਰਿੜਸ ਕੇਦਲੀ ਫਲ ਕਿਸ ਮੁਲਯ ਪਰ
ਵਿਕ੍ਰਯ ਕਰੇਂਗੇ ?

ਫਲਾਂ ਵਾਲਾ--ਮੇਰੇ ਅੰਬ ਸਹਿਤ ਵਰਗੇ ਮਿਠੇ ਨੇ । ੧੨ ਆਨੇ ਸੇ
ਲਾਏ ਨੇ, ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਐਵੇਂ ਫ਼ਾਰਸੀਆਂ ਛਾਂਟਦਾ
ਪਿਆ ਹੈਂ ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ--(ਕੁਲੀ ਨੂੰ) ਭਾਰ ਬਹਾਨ ! ਕਿਆ ਬੰਬਾ-ਵਾਤ ਲੋਹ-ਪਥ
ਗਾਮਿਨੀ ਇਸੀ ਅਵਰੁਧ ਸਥਲ ਪਰ ਗਤੀ ਸੁੰਨਯ
ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ ?

(ਕੁਲੀ ਘਬਰਾਇਆ ਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਵਲ ਤਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।
ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਜੋ ਕੁਝ ਹਿੰਦੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਹਸਦਾ ਹੋਇਆ)

ਸੱਜਣ--ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਤੁਫ਼ਾਨ ਮੇਲ ਤਾਂ ਲੁਦਿਹਾਣਾ ਵੀ ਟੱਪ ਗਈ ਏ !

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ--ਫਿਰ ਬਹਿ ਵਾਲਪ-ਵਾਹਨ-ਯਾਨ-ਗਮਨਾਗਮਨ-ਸੂਚ
ਅਰੁਣ-ਲੋਹ-ਸਤੰਭ ਕਿਉਂ ਗਿਰਾ ਹੈ ?

ਸੱਜਣ--ਇਹ ਸਿਗਨਲ ਮਾਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਹੈ ।

ਕੁਲ ਭੁਸ਼ਟ--ਕਿੰਤੂ ਲੋਹ-ਪੱਥ-ਗਾਮਿਨੀ ਸਮਯ-ਸੂਚਨਾ ਕੇ
ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਬੰਬਾਵਾਤ ਕਾ ਸਮਯ ਅਬ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ।

(੨੮)

ਸੱਜਣ--ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਤੁਫਾਨ ਮੇਲ ਦਾ ਵਕਤ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਇਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਚਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਵਾਂ ਟਾਇਮ ਟੇਬਲ ਲਓ।

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ--ਸਤੰਤ੍ਰ ਭਾਰਤ ਕੇ ਅਯੋਗਯ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰਮ ਚਾਰੀਓ ਨੇ ਆਜ ਹਮਾਰੀ ਯਾਤਰਾ ਮੇਂ ਵਿਘਨ ਉਪਸਥਿਤ ਕਰ ਦੀਆ। ਅੱਛਾ, ਅੱਬ ਦ੍ਰਿਤੀਯ ਦਿਵਸ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰੇਂਗੇ।

(ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਝਾਕੀ ਪੰਜਵੀਂ

{ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ ਦੀ ਕੋਠੀ। ਘਰ ਦੇ ਬੰਦ ਬੁਹੇ ਨੂੰ ਦਸਤਕ ਦੇਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ}

ਅੰਦਰੋਂ ਅਵਾਜ਼... ਕੌਣ ਹੈ ?

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ--(ਖਿੜਿਆ ਜੇਹਾ) ਹਮ ਹਾਂ ਹਮ, ਅੰਰ ਕੌਣ ਹੋ ? ਕਿਸੇਰ ਦੀ ਮਾਂ (ਬਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ) ਜਾ ਆਏ ਲਖਨਓ ? ਨਾਨਾ ਮਗੋਂ ਲਖਸਮਨ ਪੁਰ ?

ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਣ--ਸੀ ਮਤੀ ਜੀ, ਅਯੋਗਯ ਕਰਮਚਾਰੀਓ ਕੀ ਅਯੋਗਯ ਗਤੀ ਸੇ ਆਜ ਕੀ ਯਾਤਰਾ ਮੁਝੇ ਸਥਿਗਤ ਕਰਨੀ ਪੜੀ। ਲੋਹ-ਪਥ--ਗਾਮਿਨੀ ਸਮਯ ਕੇ ਪੁਰਵ ਹੀ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਗਈ।

ਕਿਸੇਰ ਦੀ ਮਾਂ--(ਮੁਸਕਰਾਂਦੀ ਹੋਈ) ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾ ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੀ ਸਿਧੀ ਸਾਦੀ ਜ਼ਖਾਨ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹਮਕੀ-ਤੁਮਕੀ ਕਿਸ ਨੇ ਸਮਝਣੀ ਏ। ਆਓ, ਬੈਠੋ; ਕਵੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਮਾਂ ਪੁਤ੍ਰ

(੨੯)

ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਹੁਣ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ।

(ਕਿਸੇਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ)

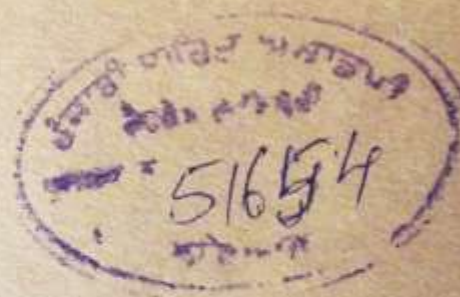
ਕੱਠ-ਜਾ ਆਏ ਨੇ ਤੇਰੇ ਭਾਪਾ ਜੀ, ਨਾ ਨਾ ਪੁਜਯ ਪਿਤਾ ਜੀ,
ਲਖਸਮਨ ਪੁਰ ।

(ਵਿਅੰਗ ਭਰੀ ਹਾਸੀ ਹਸਦੀ ਹੈ)

ਲ ਭੁਲਣ-(ਖਿਸਿਆ ਨਾ ਜੇਹਾ) ਆਜ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਪੁਤਰ
ਅਵੱਸਯਮੇਵ ਪੁਸਥਾਨ ਕਰੂੰਗਾ । ਲਖਸਮਨ ਪੁਰ ਜਾਉਂਗਾ
ਔਰ ਅਵੱਸਯ ਜਾਉਂਗਾ ।

(ਪਰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤੋਂ ਗਾਲਾਂ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ
ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ)

—ਪਰਦਾ—

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਡਾ.) ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ
ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਤੋੜਾ